

ПОКРАЈ ЗАВИЧАЈНЕ ВАТРИЦЕ

(Дарко Тушевљаковић: *Карота*, Лагуна, Београд, 2025)

Најбоље огледало једне књижевности су њене награде. Као прва међу једнакима, Нинова награда је од самих почетака оптерећена контроверзама, али оне су последњих година, пардон последње године, дакле 2026, доживеле своје историјске непобитне висине. Не само да је Нин пре годину и који месец отет, пардон купљен, а редакција отерана, него је и Нинов жири за доделу најважније књижевне награде промењен. Како каже онај бећарац – „није штета”. Међутим, како то обично бива, сваког чуда за три дана, а наши су се *чимбеници* књижевне сцене већ прилагодили. Наиме, прво су моји *гру-јосрбијански* саборци ускликнули како никад више Нин, само Радар, а онда су брже-боље своје књиге послали новом жирију како би се узајамно легитимисали, а затим

су то урадили и тзв. бојкоташи Нинове награде који су, такође здушно, сад кад им је жири по вољи, послали своја романескна ремек-делца зарад већ поменути легитимизације. Ми вама да сте легитиман наследник претходне, отеране редакције, добар жири и кул екипа, ви нама да смо романописци и мирна Бачка. Ваљда су се и једни и други надали да ће њихова прилежност уродити плодом и бити адекватно награђена. Кад оно, од скоро двеста наслова – *Кароша*.

Ако се неко чуди откуд овај роман да исплива као добитник, онда нека се запита и како да исти аутор буде носилац још најмање две награде које носе симболички и/или финансијски капитал – Андрићеве и EUPL награде (тзв. Европске награде за књижевност). За потоњу знамо како је генеза ишла. Дарко Тушевљаковић је књигу¹ која је награђена објавио у издавачкој кући Архипелаг која се, као што је познато, неко време (можда и даље, нисам проверавао) налазила на истој адреси као и ПЕН центар који је био званични предлагач награде испред државе Србије. Остали услови који су били потребни (број објављених књига) такође су били задовољени, те тако и Гојко Божовић сит и ПЕН центар на броју. Не треба напомињати да су и претходна два добитника EUPL награде из Србије – Јелена Ленголд и Угљеша Шјајтинац – били аутори исте издавачке куће. Чудно. *Мож' да бигне*, просудите сами. Међутим, није намештање EUPL награде једном издавачу оно што ме занима, правила за награђивање су промењена, сама награда је изгубила на значају јер се више не бодује за доделу средстава на конкурс за превођење Европске уније, компликовано је номиновање, ваља образложити свој избор на енглеском језику који, упркос свим чарима AI-ја, добар део наших издавача слабо или никако (не) користи...

¹ Ради се о роману *Јаз* (Архипелаг, Београд, 2016).

Углавном, да се вратим на тему. Да је ово нормално, или макар мање исполизовано књижевно поље, роман какав је *Кароџа* не би никад био уврштен у конкуренцију за награду која се додељује најбољем роману. Можда би се нашао у трци за неку жанровску награду, као најбољи хорор роман, или фантастични, или порн/треш. Најпре због тога што је написан невештом руком средњошколца који воли да чита Стивена Кинга, Клајва Баркера и остале „хорорце“, па је сразмерно томе талентован. Општа места нижу се из странице у страницу с очекиваним жанровским клишеима, поређењима која су постала флоскуле. Идеолошки је роман најпроблематичнији јер се у том сегменту претвара у *wet dream* просечног србског вола. Наиме, ради се о већ виђеном рецепту који нашем уху највише прија – Србеки (хвала Дејану Кожулу) су жртве, а 'Рвати су *оно што сви знамо да јесу*. Формула проста као пасуљ и ради, ево већ четрдесетак година, с повременим променама непријатеља. Да подсетим, објављена је 24. и 25. септембра 1986. године, а где друго него у икониичким *Вечерњим новостима* у виду Меморандума САНУ, али добро, ко се сад па тога сећа.

Све би ово наравно било у реду, кога брига шта се у књижевности пише, данас је важније колико пратилаца на Тиктоку или Инстаграму имаш, али у питању је симптоматско понашање, оно што нас већ годинама уназађује и оптерећује и чега не можемо да се ослободимо као лоше бесконачности. Књижевност, каогод и свака уметност, напослетку, не може да буде одвојена од друштва, а често се представља и као портпарол, неко ко наглас каже оно што друштво мисли. Скоро рекох *оно чега се њамешан сџици...* А оно што ово друштво мисли није добро, макар ако је судити по *Кароџи*.

Деси се тако да се млађахни Давор са својом девојком Нином вози кроз кишну београдску периферију и пред његов аутомобил излети упадљиво риђе дете. Он га удари, срећом без озбиљних последица, али се не заустави, што би било пристојно и нормално, него побегне. Класичан *hit and run*. Онда га Нина натера да се врати, помогне детету и призна кривицу, срећом без последица, јер је дете истрчало на пут. Но Нина не пушта, хвата Давора у машину и крене да испитује његово понашање, те тако открије да се иза свега крије траума из детињства. Повезивање ова два догађаја представља прву озбиљну нелогичност романа. Посебно што нам је јасно стављено до знања (епизодом на пешачком прелазу) да је Давор пристојан момак без педофилских или педоцидних намера. Затечени у чуду какве везе имају догађаји осим што наш протагониста почиње да се понаша као млади Питер Паркер кад га уједе паук, а већ се налазимо у раздрнданом голфу двојци који, како рече ономад Јура Стублић, *фура њрема ѓрагу* Задру, месту у којем лежи кључ за Даворово необјашњиво понашање које је подсетимо: а) гажење деце, б) бежање с места несреће, в) помињање Кароте. Наративна логикоџмотивацију, помози нам.

Сви знамо да је био рат и да су Срби из Хрватске протерани, али трагичност ситуације у којој је скоро пола милиона људи убијано, расељено и понижавано никакo није довела до какве-такве ауторефлексије, до тога да се запитамо – па добро, хеј, шта се догодило, како је до тога дошло, да ли је могло и требало да буде другачије и шта с тим сад да радимо. Уверен сам да је све требало супротно од онога што је чињено, али жеље да се ствари разумеју и једном заувек заврше није било и још

је нема, јер иначе би иницијатива као што је РЕКОМ успела... Но, то су већ политичка питања која, ако ћемо право, иду наруку властима у обе државе. Углавном, Давор и цура му Нина стижу у Задар да открију извор његове трауме.

Након истраге коју њих двоје спроводе као два смотана детектива из агенције *Dumb and Dumber*, испоставља се да су Давор и друг му Карота малтретирани јер су Срби, иако су и један и други силно желели да се уклопе (*ко не њива, Далмашинац није*), а због тога је и казна која је уследила била оштрија, злокобнија. Поврх тога Карота је (ваљда због тога што је Србин, *sic!*) био укључен у родоскврнуће, да не кажем инцест, са сопственом мајком и остаје непознато да ли је Инес његова ћерка или пак последица силовања које је његова мајка претрпела јер је скривала мужа, полицајца који својим описом подсећа на сировију варијанту Анте Самарцића из филма *Ушав Републике Хрватске*. Да би се све ово открило, Давор је принуђен да негде у околини Делница прође терапијску сесију са Зораном Зецом (очигледно да је аутор желео јасно да алудира на невине српске жртве убијене у Загребу 7. 12. 1991, али да ли је то заиста било потребно, није ли то додатна порнографизација смрти које већ има колико хоћеш у књизи?) и спусти се у средиште земље где доживи откровење и тамо му се каже шта му се заправо догодило.

То је оно што је проблем не само овог романа него и великог броја сличних текстова/филмова који су искористили стварну људску, појединачну и колективну патњу, да би зарадили јефтине квазиуметничке поене. При томе мислим на филм *Дара из Јасеновца* или на романе израелског писца Јехиела де Нура који је објављивао под псеудонимом Кацетник (*Katzetnik*), који сцене ужаса доносе са скопофилском насладом и презентују их намерно с појачаном емоционалношћу како би код читалаца/гледалаца изазвали једнако снажне емоције, без имало отклона и/или прилике за катарзу. Не видим никакву разлику у изазивању сличних емоција кад млади Давор у узрасту од дванаест година посматра Кароту кога мајка руком задовољава, или у понашању Цвите Марулић, Тончијеве мајке, или пак у чињеници да Антин отац, који је представљен као зликовац, сваког месеца доноси новац Кароти и његовој мајци Јадранки да би ваљда они ћутали јер је он један од силоватеља, те могуће Инесин отац. Као да сам ужас рата, етничког сукоба и последичног избеглиштва није довољно познат читаоцима, него им се потцртава сценама које их разјарују.

Поред порнографизације патње која је несумњива, проблем романа су и плошни ликови. Ако су Даворова упитаност/чуђење, умор и главобоље оно што даје трећу димензију лику, онда се извињавам. Међутим, наратив би требало да има некакав драматуршки лук који би почео с Давором у једној тачки, а затим би кроз путовање у Задар и све оно што је он тамо доживео требало да се заврши у другој тачки, у којој би се пут спознаје рефлектовао у лику. Читалац то не доживљава. Давор је исти какав је и био. Океј, неко ће рећи, али зар и то није нека врста спознаје, да промене нема и да је сазревање илузија, да је Задар илузија? Ово запажање би било тачно уколико би се ликови нашли у ироничној позицији, као на пример код Флобера у *Сеншменшалном васишању*. Међутим, Давор остаје зачуђен, његов „прекид” с Каротом који је ни мање ни више продавац сира на пијаци Зелени венац и алкохоличар, иако највише личи на Дебелог Гада, лика из филмова о Остину

Пауерсу, не значи ништа. Немамо осећај да се решио трауме, нити да се нешто променило, а патетични крај романа у којем долази до наговештаја помирења с Нином је заиста недостојан сваког коментара.

Ако бисмо говорили о споредним/епизодним ликовима, поред Хрвата који су редом у роману представљени као (потенцијално) дволични, а неки од њих попут Антиног оца и као садисти, силоватељи и убице, ни Карота и његова мајка, или Нина као главни помагач протагонисте, његов такорећи *sidekick*, нису добили никакву заобљеност. Они остају статични као на почетку романа, без трунке промене. Плешност ликова огледа се и у баналности радње, односно „стицаја околности” који воде од једног до другог догађаја, без икакве логике. Читалац просто осећа те шавове који су ту да би закрпили причу и довели је до краја. Опет, књижевност је конвенција и случајности су начин да се искаже неумитност судбине, али зар није естетски идеал да се ствари сакрију, да делују не као закрпе, већ као глатки прелази који су руковођени одлукама ликова и њиховим деловањем. Постоји додуше жанр који шавове истиче како бисмо им се смејали. Ради се о пародији, тако да Остин Пауерс није случајно поменут.

И тако бисмо могли унедоглед, заиста нема реченице у овом роману за коју бисте могли да се ухватите а да се у њој не огледа све оно што овај роман јесте, односно није. И опет, не морамо да замеримо ништа његовом аутору. Рекао бих да је проблем дубље природе. Ова књижевна сцена се у великој мери улизује доминантним друштвеним наративима. Част изузецима, али идеологија која је окружила Нинову, али и многе друге награде, таква је да се кроз њу изнова утврђује оно што естаблишмент жели. Уместо да „дрма кавез” хегемоније, књижевност јој се подвлачи под реп и греје се на завичајној ватрици. Једино што заборавља то да испод репа највише смрди.